

NÁZEV AKTIVITY: BABIČKA SÁZÍ ŠTĚP

Téma: Environmentální výchova. Zahrada, strom, les.

Věk dětí: 6 - 11 let (první stupeň ZŠ).

Účastníci: Celá třída.

Doba trvání: 90 min.

Potřeby a materiál: Pokud nemůžeme být v lese, nanosíme do třídy co nejvíce přírodnin (šišky, kůru, kaštiny, žaludy, jablka různých odrůd, hrušky aj. ovoce, špalíčky s letokruhy, větvičky s listy z běžných českých stromů), čtvrtky (1 na dítě), lepící pásky, provázek, kuličky, fotografie zajímavých letokruhů, psací potřeby, atlas našich stromů a keřů, fotografie různých odrůd jablek.

Místo: Školní zahrada, les, třída.

Klíčové kompetence žáků rozvíjené touto aktivitou:

- *k učení* - žáci se učí pracovat s atlasy
- *komunikativní* - formulují a vyjadřují své myšlenky a názory
- *sociální a personální* - spolupracují ve skupinách, učí se vnímat mezigenerační vztahy
- *občanské* – učí se chápat základní ekologické souvislosti
- *pracovní* - učí se používat různé materiály, pečovat o svůj strom

Mezipředmětové vztahy a přesahy: Všechny předměty 1. stupně ZŠ.

Začlenění tematických okruhů průřezových témat:

Environmentální výchova - ekosystémy – les, kulturní krajina

- základní podmínky života – voda, půda
- vztah člověka k prostředí – naše obec.

Osobnostní a sociální výchova - osobnostní, sociální a morální rozvoj.

Úvod do problematiky: Není tolik důležité, aby děti na prvním stupni dokonale znaly názvy stromů, ale aby se je naučily od sebe rozeznávat, mít je v úctě a pečovat o ně.

Tato aktivita má především přispět k rozvoji osobnosti žáka:

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností:

- rozvíjí porozumění souvislostem v biosféře (*každý strom potřebuje určité podmínky - citrusy u nás na zahradě neplodí*), vztahům člověka a prostředí (*babička i mnozí další lidé jsou smutní, když se nedostanou do přírody na zahradu ani do lesa*) a důsledkům lidských činností na prostředí (*trvá dlouho, než strom vyrostе*)
- vede k uvědomování si podmínek života (*stromek potřebuje zalít*)
- ukazuje modelové příklady žádoucího a nežádoucího jednání z hledisek životního prostředí a udržitelného rozvoje (*např. zmíněný kompost nebo povzbuzení k sázení stromků*)

V oblasti postojů a hodnot:

- přispívá k vnímání života jako nejvyšší hodnoty (*i stromy si zaslouží naši úctu, i stromy jsou živé, i stromy mohou zemřít, některé stromy jsou chráněné zákony ČR*)

- přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí (*ovoce, vitamíny, přírodniny jsou krásné - výstavka, věci z přírodních materiálů – lodičky z kůry*)
- vede k angažovanosti v řešení problémů spojených s ochranou životního prostředí (*je ve vašem okolí starý strom, daří se mu dobře?, patroni stromů*)
- vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví

Postup

Motivace:

Katka je malá holčička, která chodí moc ráda na návštěvu ke své babičce. Katčina babička má velkou zahradu, psa Punťu a Kočku Číču a je moc a moc stará. Rozhodně o mnoho víc než Katka, Katčina maminka i tatínek. Katka ví, že babička umře z celé rodiny první – sama babička jí to řekla. Od pohřbu dědečka Lea o smrti hodně mluví a ani se nezdá, že by se jí bála; někdy dokonce říká, že se těší, až se s dědečkem setká v nebi. To Katka by umřít nechtěla. Ani za nic.

Je jaro a babiččina zahrada se probouzí ze zimního spánku. Babička má pod šaty tepláky a na hlavě šátek. Katka má oteplovací soupravu, čepici i rukavice. Ale ty nemá na rukách, protože chce pomáhat babičce a v rukavicích by jí to šlo těžko.

Babička koupila nový stromček – višně a dnes ji s Katkou zasadí. Tatínek babičce před týdnem na místě, které mu ukázala, vykopal velikou jámu a babička šla s Katkou do zahradnictví pro stromek. Dlouho ho vybíraly – počítaly, kolik má oček.

Nejprve stromček držela v jámě babička a Katka nosila z kompostu v kyblíčku hlínu a opatrně ji sypala na křehké kořínky. Pak zase Katka převelice opatrně držela stromček a babička lopatou do jámy přihazovala z hromady, kterou tatínek navršil. Nakonec byla jáma zasypaná. Katka hlínu okolo višničky udupala a pak ji společně – babička velkou konví a Katka malou – zalily.

„A je to,“ řekla babička.

Katka řekla, že se moc těší na višně. Ale babička se začala smát. „Kdepak, Katuško, na višně si musíš počkat, mladý stromček přece nerodí,“ vysvětlila jí.

A skutečně zakrátko byla celá zahrada plná květů, ale višnička se jen zelenala. V létě byly stromy obsypány plody, ale višnička nic. A stejně tak další jaro a léto. Třetím rokem měla višnička několik krásných kvítků a v létě čtyři kyselé višně.

Katce už úplně došla trpělivost.

„To je hloupý stromek,“ řekla, „nechce dát ovoce. Proč jsme ho vlastně kupovali? Proč jsme ho vlastně sázeli?“

Babička to slyšela, ale nic neříkala. Teprve odpoledne Katku zavolala ke kolně, kde vedle kozy na dřevo ležely nařezané špalky ze staré hrušky, kterou na podzim vyvrátil vítr. Babička Katce ukázala letokruhy a vysvětlila jí, že každý rok je ve dřevě zaznamenán – rok dobrý – letokruh je tlustší, rok špatný, letokruh je tenoučký. Pak společně odpočítávaly letokruhy. Od kůry do středu. „Jeden, dva, tři čtyři, pět ...,“ počítala Katka. „Hele, tady v tomhle roce jsem se narodila.“

„A tady v tom,“ řekla babička, „se narodila tvá maminka. A tady začala válka. A tady jsem se narodila já.“ Od babiččina narození do středu stromu napočítaly ještě třicet let.

„Kdo tu hrušku vysadil, když je starší než ty?“ zeptala se Katka.

„Můj dědeček,“ řekla babička. „Dědeček František, ale hrušky z ní měla moje maminka a my, děti. Byly moc dobré – máslové, všichni jsme se jich najedli až k prasknutí a ještě z nich maminka na zimu zavařovala kompot a vařila povidla.“

„To ten dědeček neměl ani jednu jedinou hrušku?“ ptala se Katka.

„Ani jednu jedinou,“ řekla babička. „Než hruška začala rodit, zemřel.“
„Proč ji tedy sázet?“ ptala se Katka, ale babička už jí neodpověděla.

Pracovní postup:

Aktivity společné (1. hodina)

- 1) Motivujeme děti výše zmíněným příběhem.
- 2) Čteme z letokruhů. Stromy jsou pamětníci (některé snad pamatují i Sv. Václava a Sv. Ludmilu nebo Jana Žižku).
- 3) Hrušku zabil blesk – i strom může umřít – ke starým stromům je potřeba mít úctu – památné stromy.
- 4) Mladá jabloňka stále neplodí, resp. plodí velmi málo. Babička je už hodně stará – smutná – potěší ji zahrádka před okny.
- 5) Zpíváme písničku *Nic nedbám, jen když mám pod okny zahrádku, nic nedbám, jen když mám, pod oknem štěp.*
- 6) Vyzveme děti, aby si z hromady větviček s listy vybraly jednu. Pak každý z účastníků řekne, proč si kterou větvíčku vybral. (Krásně voní, líbí se mi barva listů, apod.)
- 7) Děti se stanou patrony stromu, který si vybrali.
- 8) Větvíčku si nalepí jako herbářovou položku a vyvěsí ve třídě s výrazným názvem stromu.

Aktivity pro skupiny o 3 – 5 žácích – obcházejí stanoviště (2. hodina)

1. stanoviště: špalek s vyditelnými letokruhy a fotografie letokruhů zajímavého stromu
 - Úkolem je spočítat letokruhy na špalku a vymyslet životní příběh zajímavého stromu. Pozn. letokruhy nejde nikdy spočítat úplně přesně, než se začnou tvořit letokruhy, uplyne několik let, jindy nejsou letokruhy dobře znatelné, doporučuji uznat rozmezí 10 let.
2. stanoviště: 4 - 6 větviček s listy z pěti velmi běžných stromů (borovice, smrk, dub, buk, javor, lípa apod.) a Atlas našich stromů a keřů
 - Úkolem dětí je rozpoznat stejné větvičky a srovnat je k sobě. Pokusí se je najít v atlase a zjsitit, jak se stromy jmenují.
3. stanoviště: plody (jablko, hruška, švestka, citrón, mandarinka, pomeranč, kokosový ořech, vlašský ořech, jedlý kaštan, apod.)
 - Úkolem dětí je rozdělit plody na české (rostoucí na české zahradě) a cizokrajné.
4. stanoviště: kartičky LIST, KOŘEN, KMEN, KVĚT, PLOD
 - Děti si je rozdělí a vzájemně si povídají: „Kdybych byl LISTEM, byl bych...“. Jaký má list význam pro strom atd.
5. stanoviště: hmatová krabice (krabice s předměty zakrytá svetrem s třemi rukávy)
 - Děti mají poslepu určit předměty v krabici (plody, šišky, kůra, apod. předměty spojené s tématem).

Možnosti rozšíření aktivity:

Jazyk a jazyková komunikace

Literatura:

- Příběhy nebo básničky o stromech.
- Hra “oběšenec” s názvy stromů. Z názvu např. JABLOŇ se napíše pouze první písmeno, msíto ostatních písmen jsou tečky. Děti hádají písmena – když se zmýlí, maluje ten, co název vymyslel šibenici a oběnce (tedy musí uhodnout do 11 tahů, jinak prohrájí).

Angličtina:

- S přihlédnutím k jazykovým znalostem dětí.
- Pro 3. a 4. třídu např.: s barevnými listy se učíme / opakujeme barvy. Děti sedí v kroužku, zvedají barevné podzimní listy a říkají: "I have red.", "And I have yellow." Obdobně s vazbou "I like ...".

Matematika a její aplikace

- Počítání s letokruhy – hledání, kdy jsem se narodil já, kdy moje maminka, kdy babička apod. Začátek práce s časovou osou – nula je vyklíčení semenáčku našeho stromu.

Člověk a jeho svět

- Historie podle stromu – na letokruzích z velkého stromu můžeme zaznamenávat historické události, o kterých si povídáme.
- O české zemi – využít Mapy ČR s vyznačenými památnými stromy.
- Základy fotosyntézy – v listech se ze slunečního světla tvoří cukr, proto je ovoce sladké.
- *Místo, kde žijeme* - citace z RVP: „rozliší přírodní a umělé prvky v okolní krajině a vyjádří různými způsoby její estetické hodnoty a rozmanitost“. Emilie Strejčková vyzvala děti, aby hledaly to, co je v krajině hezké. Jen málokteré si všimlo hezkých stromů – obvykle obdivovaly lidská díla. Vaším úkolem je naučit děti obdivovat stromy, mraky, květy. Zhotovte si nástěnku „hezkých“ míst – každé dítě dostane příležitost vyvěsit něco hezkého z bezprostředního okolí školy.
- Znalost významných stromů v okolí školy – ved'te děti k práci v přírodě / na zahradě – nanošení kompostu ke stromu, zasazení mladého stromku, zalití nebo alespoň hrabání a spálení listů (obrana proti houbovým onemocněním) apod.
- *Rozmanitost přírody* - založíme sbírku šišek, kůry, sušených plodů, třídíme přírodní materiály.
- *Lidé kolem nás* - lidé v jiných částech světa pěstují na zahradách (a jedy) jiné ovoce. V jejich lesích i městech rostou jiné stromy. Stromy v tropech nemají letokruhy, protože se zde nestřídají roční období.
- *Lidé a čas* - stromy žijí déle, než lidé.
- *Člověk a jeho zdraví* - vztah člověka k přírodě a jejím součástí je jednou z hlubokých lidských potřeb. Nikdo nemůže být dlouhodobě šťasten vytržen z přírody – do základů moderní psychohygieny patří proto procházky a hry v přírodě. Zdůrazníme důležitost ovoce a vitamínů. Léčivé stromy a keře: např. šípek, černý bez, dub (odvar z kůry má dezinfekční účinky), vrba (z její kůry se vyrábí acylpyrin proti virovým onemocněním). Jedovaté stromy - tis (kromě červeného oplodí, vše jedovaté – pozor!).
- Umění a kultura.

Výtvarná výchova

- Listy na podzim, barevné listy, míchání barev, listy (dub, javor, lípa, buk) z průhledných barevných fólií – děti si hrají a mísí barvy.
- Stromová písmenka – z břízy nalepit velké B, z dubu velké D apod.

Hudební výchova

- Nic nedbám, jen když mám pod okny zahrádku a jiné písně o stromech a zahradě (je jich spousta).

Tělesná výchova

- Stojí stojí strom - hra na honěnou v lese či v parku. Jeden říká:
“Stojí, stojí strom, bacil do něj hrom,
chytněte se ...” (doplní jméno stromu) a začne chytat. Děti utíkají a hledají jmenovaný strom, kterého se musí chytit a držet se ho až do konce hry. Výhodou je, že více dětí se může chytit jednoho stromu, takže může vyhrát i dítě, které stromy moc nezná – podívá se, čeho se drží ostatní. Většinou chytám děti sama – mírně, aby ony vyhrály.

Člověk a svět práce

- Práce s drobným materiálem – výroba lodiček z kůry a jejich pouštění na potůčku.
- Konstrukční činnosti – oplocení stromků proti okusu.
- Pěstitelské práce – dlouhodobá péče o jeden konkrétní strom – nejlépe na zahradě nebo v okolí školy, možno ale ovšem i o malinký semenáček ve třídě.
- Příprava pokrmů – vaření povidel nebo kompotu. Minimálně sušení křížal.

Jméno autora: Mgr. Kateřina Jančaříková

Použitá a doporučená literatura:

Pojďme na to od lesa. Příručka ekologické výchovy a lesní pedagogiky. Vimperk : Sever, 2003. 1. vydání.

Hrušková, M., Turek, J.: Památné stromy. Praha : Hrušková Marie, 2001.

http://www.stromzivota.cz/cestina/zajimavosti/1_1_2_5.php

Přílohy: Fotografie “zajímavý strom” (K. Jančaříková).

Září

*Když nám včera ze strniště
zařoukalo po ránu,
shodil kaštan vedle hřiště
plnou kapsu kaštanů.
Jeřabina svítí v parku
červenými korálky
- září sype hrsti dárků
jak z kouzelné obálky.
Neotálej, všeho nech,
hračky rostou na stromech!*